

Nowe stanowisko ostrożenia łąkowego *Cirsium rivulare* (Jacq.) All. na Pomorzu Gdańskim

A new locality of *Cirsium rivulare* (Jacq.) All. in the Pomorze Gdańskie region

ALEKSANDRA NACZK*, JAKUB KAZIMIERSKI

A. Naczka*, J. Kazimierski, Katedra Taksonomii Roślin i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Gdański, Al. Legionów 9, 80-441 Gdańsk, e-mail: *bioa.naczka@gmail.com (do korespondencji), kubakazimierski@wp.pl

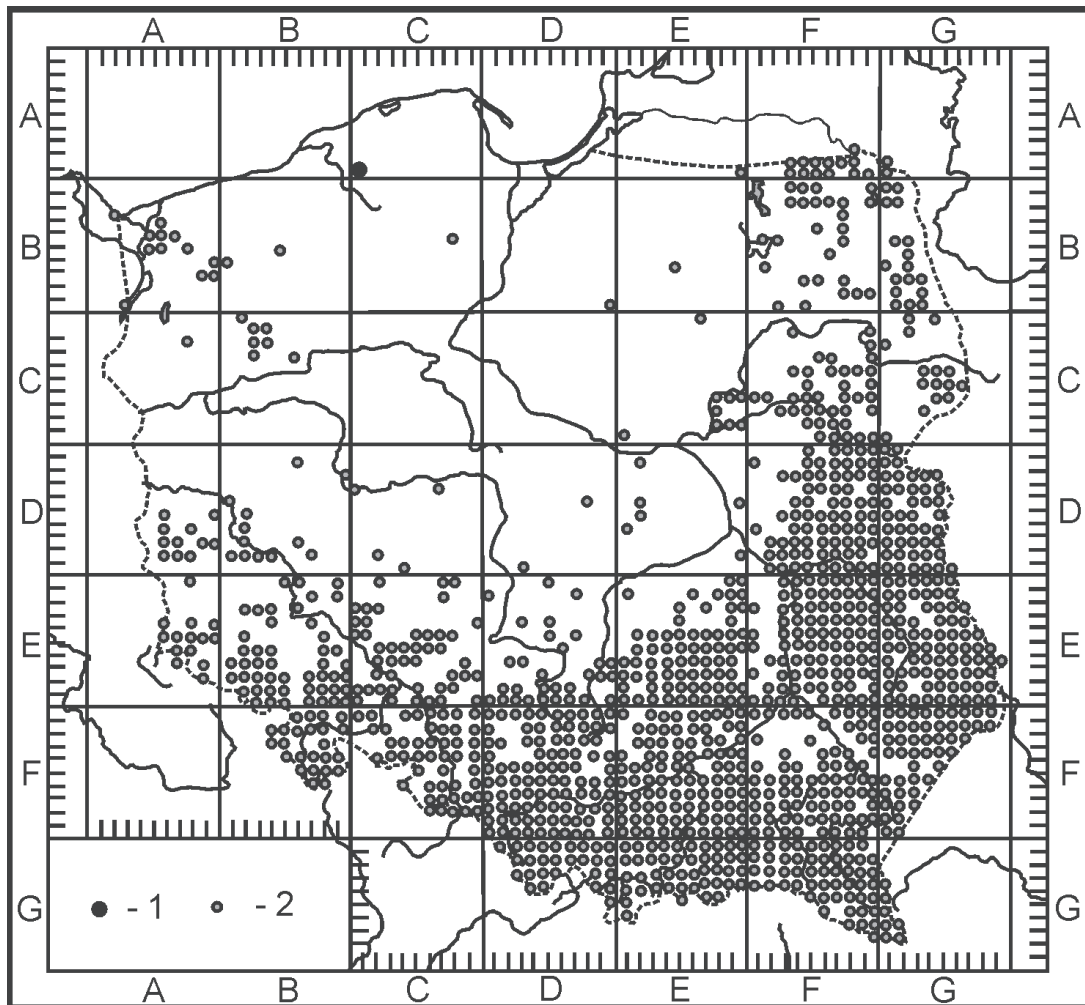
ABSTRACT: A new locality of *Cirsium rivulare* was found in the Pomorze Gdańskie region, near the village Miszewo (the Trzebielino commune, northern Poland) in June 2008. It is the most northerly location of this species in Poland. The new site is located in the wet meadows complex, which is partially land use. In 2008-2009, the population from this locality consisted from 2 to 5 generative individuals. In 2010, only two flowering specimens were found.

This small, isolated population of *Cirsium rivulare* is located on the limit of occurrence of this species in Poland, where population processes may affect the formation of a unique set of genes, in relation to the composition of the gene pool in central populations. Creation of barriers to gene flow between central and border populations seems to be possible. This new locality is also endangered by several factors: violation of the prevailing water regime, proximity to active gravel pit and former excavation, used in recent years as a garbage dump.

KEY WORDS: *Cirsium rivulare*, new locality, Pomorze Gdańskie, edge of the geographic range of species

Ostrożeń łąkowy (*Cirsium rivulare* (Jacq.) All.) to wieloletnia roślina zielna, należąca do rodziny astrowatych (Asteraceae). Jest to gatunek o zasięgu środkowo-wschodnioeuropejskim (Hultén, Fries 1986; Meusel, Jäger 1992). W Polsce występuje pospolicie w niższych położeniach górskich, w pasie wyżyn i wzdłuż wschodniej granicy kraju (ryc. 1). W centralnej, północnej i zachodniej

części kraju brak go lub znany jest z pojedynczych, izolowanych stanowisk (Zajac, Zajac 2001). Na terenie Pomorza Gdańskiego jest znany tylko z jednego stanowiska w Borach Tucholskich (Zajac, Zajac 2001) i został uznany za gatunek krytycznie zagrożony (CR) (Markowski, Buliński 2004), zaś za wymierający (EN) na Pomorzu Zachodnim (Żukowski, Jackowiak 1995). Jak podaje Meusel i Jäger (1992), ostrożeń łąkowy na Pomorzu Zachodnim zajmuje stanowiska synantropijne, zaś według polskich danych są to stanowiska pochodzenia naturalnego (Zajac, Zajac 2001).

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk *Cirsium rivulare* w Polsce (Zajac, Zajac 2001, zmienione).
1 – nowe stanowisko; 2 – znane stanowiska

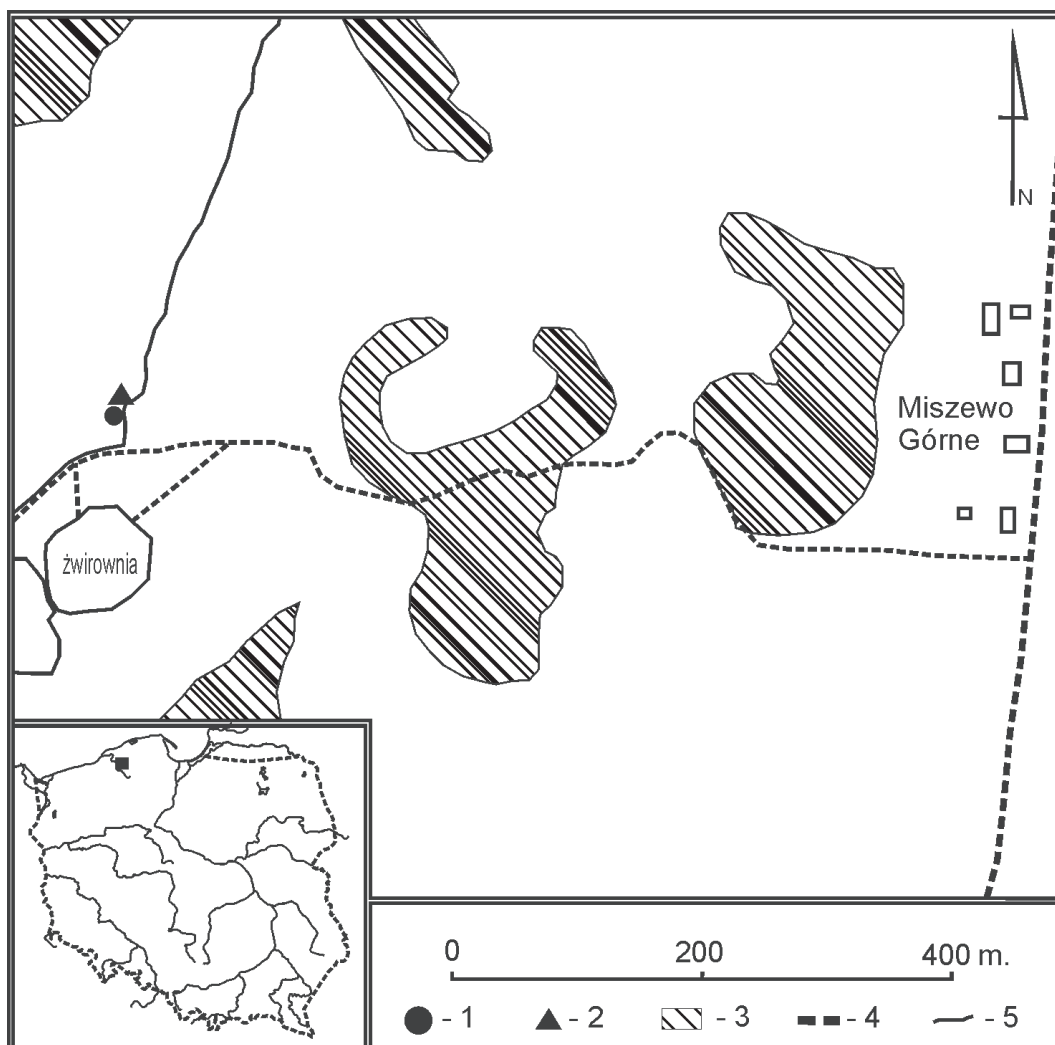
Fig. 1. Distribution of *Cirsium rivulare* in Poland (Zajac, Zajac 2001, modified).
1 – a new locality; 2 – known localities

Gatunek ten jest hemikryptofitem, związanym z siedliskami świetlistymi do półcienistych, żyznymi i wilgotnymi. Występuje na wilgotnych łąkach, torfowiskach, w zaroślach, źródłiskach, nad brzegami potoków i rzek, na glebach gliniastych, mineralno-próchnicznych i organiczno-mineralnych, o odczynie umiarkowanie kwaśnym do zasadowego (Nowiński 1970). Jest to gatunek charakterystyczny

dla wilgotnych lub mokrych łąk należących do związku *Calthion palustris*. W południowej części kraju, w niższych piętrach górskich oraz w północno-wschodniej Polsce tworzy na wilgotnych, eutroficznych łąkach własny zespół łąk ostrożeniowych – *Cirsietum rivularis* (Matuszkiewicz 2005).

W czerwcu 2008 roku odnaleziono nowe stanowisko ostrożenia łąkowego, w powiecie bytowskim, w gminie Trzebielino, w odległości 1,3 km w kierunku północno-zachodnim od miejscowości Miszewo (ryc. 2). Położone jest w obrębie kwadratu ATPOL CA90, w obrębie Wysoczyzny Polanowskiej (Kondracki 2002). Z dostępnych informacji literaturowych (Zajac, Zajac 2001) wynika, że jest to najbardziej wysunięte na północ stanowisko tego gatunku na terenie kraju (por. ryc. 1).

Nowe stanowisko, o powierzchni kilkunastu hektarów, położone jest nad niewielkim, bezimiennym dopływem rzeki Bystrzenicy. Jest to ciek wodny, o długości około 4 km. Omawiany obszar stanowi kompleks eutroficznych łąk wilgot-

Ryc. 2. Nowe stanowisko *Cirsium rivulare* na Pomorzu Gdańskim.

1 – stanowisko *Cirsium rivulare*; 2 – lasy; 3 – drogi gruntowe; 4 – ciek wodne

Fig. 2. The new locality of *Cirsium rivulare* in the Pomorze Gdańskie region.

1 – locality of *Cirsium rivulare*; 2 – forests; 3 – unpaved roads; 4 – streams

nych, częściowo użytkowanych gospodarczo jako łąki kośne i sporadycznie wypasanych. Podłoże stanowi mursz, powstały w miejscu osuszonego torfowiska niskiego. Poziom wody jest względnie stały w trakcie całego roku. Populację ostrożeńia łąkowego odnotowano w płacie zespołu *Angelico-Cirsietum oleracei*. W składzie fitocenozy dominowały następujące gatunki roślin: *Angelica sylvestris*, *Alopecurus pratensis*, *Avenula pubescens*, *Caltha palustris*, *Cardamine pratensis*, *C. amara*, *Carex nigra*, *Cirsium palustre*, *C. oleraceum*, *Crepis paludosa*, *Deschampsia caespitosa*, *Filipendula ulmaria*, *Galium palustre*, *Geum rivale*, *Juncus effusus*, *Myosotis palustris*, *Polygonum bistorta* i *Ranunculus acris*.

W latach 2008-2010 liczba odnalezionych osobników kwitnących nie przekraczała 5. Ponadto w 2010 roku odnaleziono 4 osobniki wegetatywne.

Ta niewielka populacja *Cirsium rivulare* położona jest na granicy występowania tego gatunku w Polsce (por. ryc. 1). Tego typu małe, izolowane populacje są w większej mierze narażone na działanie takich czynników jak: stochastyczność warunków środowiskowych, „wąskie gardło” liczebności, efekt założyciela, czy wzrost stopnia homozygotyczności, co może prowadzić do erozji genetycznej populacji (por. Mitka 1997).

Zagrożeniem dla istnienia stanowiska byłoby naruszenie panującego reżimu wodnego, przez odcięcie od zasilania wodą z podziemnych wysięków. W najbliższym sąsiedztwie znajduje się czynna żwirownia oraz dawne wyrobisko, wykorzystywane w ubiegłych latach jako wysypisko śmieci. Aktualnie kopalnia kruszywa nie wydaje się mieć istotnego wpływu na okoliczne stosunki wodne.

Warte odnotowania jest także występowanie w płacie wraz z *Cirsium rivulare*, niewielkiej populacji podkolana zielonawego *Platanthera chlorantha* (Custer) Rchb., gatunku również wcześniej nie podawanego z opisywanej lokalizacji. Jest to gatunek objęty ścisłą ochroną gatunkową (Rozporządzenie... 2004), zaś na terenie Pomorza Gdańskiego (Markowski, Buliński 2004), jak i Zachodniego (Żukowski, Jackowiak 1995), ma status gatunku wymierającego (kategoria EN). W roku 2010 zaobserwowano jedynie 6 kwitnących osobników.

Literatura

- HULTÉN E., FRIES M. 1986. Atlas of North European Vascular Plants. North of the Tropic of Cancer. Vol. 2. Koeltz Scientific Books, Königstein, s. 933.
- KONDRACKI J. 2002. Geografia regionalna Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 450 ss.
- MARKOWSKI R., BULIŃSKI M. 2004. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Gdańskiego. Endangered and threatened vascular plants of Gdańskie Pomerania. – Acta Bot. Cassub., Monogr. 1: 1-75.
- MATUSZKIEWICZ W. 2005. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 537 ss.
- MEUSEL H., JÄGER E. 1992. Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora. Vol. 3. Gustav Fischer Verlag Jena, Stuttgart, New York, s. 514.

- MITKA J. 1997. Małe, izolowane populacje na skraju zasięgu geograficznego – niektóre procesy ekologiczne i genetyczne. Small, isolated plant populations at geographical range borders – some ecological and genetic processes. – *Wiad. Bot.* 41(2): 13-34.
- NOWIŃSKI M. 1970. Chwasty łąk i pastwisk. PWRiL, Warszawa, 413 ss.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. – *Dz. U.* Nr 168, poz. 1764 z dnia 28 lipca 2004 r.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Distribution Atlas of Vascular Plants in Poland. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, xiii + 714 ss.
- ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. 1995. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. – *Prace Zakł. Taks. Rośl. UAM w Poznaniu* 3: 5-141.